

УДК 339.924: 061.1

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Твердохлебов М.І., Арсененко А.Ю.

Проаналізовано динаміку та структуру торгівлі товарами та послугами, розглянуто динаміку обсягів взаємних прямих іноземних інвестицій України з країнами ЄЄП та ЄС. Зроблено висновок щодо доцільності пошуку таких форм економічного співробітництва України з країнами ЄЄП та ЄС, які б дозволяли динамічно розвивати зв'язки у обох інтеграційних напрямках.

Ключові слова: міжнародна економічна інтеграція, Єдиний економічний простір, Європейський Союз.

Постановка проблеми. За сучасних умов інтернаціоналізації ступінь залучення будь-якої країни у міжнародні інтеграційні процеси є фактором, що значно впливає на соціально-економічний розвиток. У зв'язку з цим набуває вагомого практичного та теоретичного значення розгляд процесів реальної інтеграції України, у тому числі аналіз економічного співробітництва з країнами Єдиного економічного простору (ЄЄП) – Росією, Білоруссю, Казахстаном та з 27 державами-членами Європейського Союзу (ЄС-27).

Основною проблемою створення ЄЄП є намір України обмежитися в найближчій перспективі формуванням зони вільної торгівлі без вилучень та обмежень, оскільки створення митного союзу суперечить європейській інтеграції країни. Асоційоване членство з ЄС передбачає створення зони вільної торгівлі, що неприпустимо за умов участі України в митному союзі з іншими державами. Але для Російської Федерації, Білорусі та Казахстану, що формують митний союз, створення зони вільної торгівлі без вилучень і обмежень з Україною означало б допущення неконтрольованих (і найчастіше небажаних) імпорتنих потоків із третіх країн. Крім того, зупинка проекту на етапі зони вільної торгівлі не буде сприяти реалізації основної мети ЄЄП – забезпеченню "чотирьох свобод" (вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили).

Інтеграції України до ЄЄП та ЄС присвячено чимало робіт як українських, так і російських авторів, серед яких найбільшу увагу різновекторності приділяють Гопі А., Лебедева В., Тарасевич В. та Філіпенко А. Передумови економічної інтеграції України з країнами ЄЄП проаналізовано Зідулаєвим Н. та Шумським Н. Проблеми та перспективи інтеграції до ЄЄП розглянуто Астаповим К., Вербою Ф., до ЄС – Кухарською Н. Окремі сфери економічного співробітництва з країнами ЄЄП та ЄС висвітлено Клепицьким А., Копиловим О. [5], Малярчуком І., Пирожковим С., Прейгером Д. [6], Жуковим С. та Резниковою С. [1]. Проте у відомих нам дослідженнях не проведено порівняльного аналізу рівня реальної інтеграції економіки України з країнами ЄЄП та ЄС на основі даних зовнішньоекономічної статистики.

Мета статті – порівняння ступеня реальної економічної інтеграції України з країнами ЄЄП та ЄС-27. Значна мета досягається шляхом вирішення наступних

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

завдань: аналіз динаміки та структури зовнішньої торгівлі товарами та послугами; розгляд обсягів взаємного інвестування за останні роки.

Динаміка зовнішньої торгівлі. Для того, щоб зробити висновки щодо інтеграційних пріоритетів України, необхідно проаналізувати основні показники зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄСП та ЄС-27. У якості індикаторів зовнішньоекономічного співробітництва України прийняті показники динаміки зовнішньої торгівлі з 2001 року по 2007 рік.

Експорт України до розглянутих об'єднань характеризується двома тенденціями: до 2003 року частка країн ЄСП зменшувалася, водночас збільшувалася частка країн ЄС-27; після 2003 року спостерігається стабільне збільшення частки країн ЄСП при скороченні частки країн ЄС-27. У 2007 році частка країн ЄСП перевищила показник країн ЄС-27 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Український експорт товарів

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього (млн дол. США)	16264,7	17957,1	23066,8	32666,1	34228,4	38367,7	49248,1
До країн ЄСП (млн дол. США)	4041,2	3649,9	4958,6	7059,8	9055,8	10701,4	15663,4
Частка країн ЄСП (%)	24,8	20,3	21,5	21,6	26,4	27,9	31,8
До країн ЄС-27 (млн дол. США)	4941,7	5764,4	7869,8	9779,3	10242,6	12091,2	13916,8
Частка країн ЄС-27 (%)	30,4	32,1	34,1	29,9	29,9	31,5	28,3

Джерело – власні розрахунки авторів на основі даних [7; 8; 10].

Відносні показники імпорту України товарів з розглянутих об'єднань нестабільні. До 2002 року спостерігалось скорочення частки країн ЄСП, потім – зростання, що було перерване в 2005 році (частка країн ЄС-27 з 2003 року несуттєво коливається). У 2007 році частка країн ЄСП стала нижчою за відповідний показник країн ЄС-27 (див. табл. 2).

Таблиця 2

Український імпорт товарів

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього (млн дол. США)	15775,1	16976,8	23020,1	28996,8	36136,3	45038,6	60669,9
З країн ЄСП (млн дол. США)	6886,6	6962,8	9482,0	13067,9	13969,7	16008,1	19874,2
Частка країн ЄСП (%)	43,7	41,0	41,2	45,1	38,7	35,5	32,8
З країн ЄС-27 (млн дол. США)	4655,0	5417,9	7758,9	9373,6	12194,4	16190,6	22217,9
Частка країн ЄС-27 (%)	29,5	31,9	33,7	32,3	33,7	35,9	36,6

Джерело – власні розрахунки авторів на основі даних [7; 8; 10].

В 2005 році загальне сальдо зовнішньої торгівлі України товарами вперше за останні роки стало від'ємним. Це в першу чергу пов'язано з торгівлею України з країнами ЄС-27 – якщо в 2004 році сальдо взаємної торгівлі було додатним, то в 2005 році воно стрімко стало від'ємним. В 2007 році у порівнянні з 2006 роком від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі України із країнами ЄП скоротилося на 1095,9 млн дол. США (-20,7%) і склало 4210,8 млн дол. США. У цей же час протягом 2006-2007 років від'ємне сальдо з країнами ЄС-27 щорічно подвоювалося та склало у 2007 році 8301,0 млн дол. США.

Аналіз даних експорту послуг України дозволяє простежити водночас зі скороченням частки країн ЄП тенденцію поступової стабілізації показника. Частка країн ЄС-27 в цілому збільшується, проте залишається суттєво меншою за частку країн ЄП (див. табл. 3).

Таблиця 3

Український експорт послуг

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього (млн дол. США)	3544,4	4055,3	4248,0	5307,9	6134,7	7505,5	8989,2
До країн ЄП (млн дол. США)	2100,4	2356,0	2240,5	2378,1	2643,2	3228,2	3548,8
Частка країн ЄП (%)	59,3	58,1	52,7	44,8	43,1	43,0	39,5
До країн ЄС-27 (млн дол. США)	801,7	977,2	1177,7	1558,0	1766,4	2271,8	2956,8
Частка країн ЄС-27 (%)	22,6	24,1	27,7	29,4	28,8	30,3	32,9

Джерело – власні розрахунки авторів на основі даних [2; 3; 4; 10].

В імпорті послуг простежується явна тенденція зростання частки країн ЄС-27 та стабілізація частки країн ЄП. Протягом останніх років частка країн ЄС-27 суттєво перевищувала показники країн ЄП (див. табл. 4).

Таблиця 4

Український імпорт послуг

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього (млн дол. США)	1147,5	1191,6	1458,0	2058,6	2935,0	3719,4	4878,3
З країн ЄП (млн дол. США)	213,7	271,9	311,1	369,7	469,6	636,6	746,1
Частка країн ЄП (%)	18,6	22,8	21,3	18,0	16,0	17,1	15,3
З країн ЄС-27 (млн дол. США)	377,3	394,1	516,9	896,1	1298,6	1794,3	2582,4
Частка країн ЄС-27 (%)	32,9	33,1	35,5	43,5	44,2	48,2	52,9

Джерело – власні розрахунки авторів на основі даних [2; 3; 4; 10].

Сукупне сальдо зовнішньої торгівлі України протягом 2006-2007 років є від'ємним, переважно за рахунок дефіциту торгівлі з країнами ЄС-27, який з 2005 року щорічно подвоюється. Дефіцит торгівлі з країнами ЄП у 2007 році скоротився вдвічі (див. табл. 5).

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Слід зазначити, що додатне сальдо в торгівлі послугами з країнами ЄС (2802,7 млн дол. США в 2007 році) є істотним для покриття дефіциту України в торгівлі товарами із цими країнами (відповідно -4210,8 млн дол. США).

Таблиця 5

Сукупне сальдо зовнішньої торгівлі України товарами та послугами, млн дол. США

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього	2886,5	3844,0	2836,7	6918,6	1345,4	-2884,5	-7311,0
З країнами ЄС	-958,7	-1228,8	-2594,0	-3999,7	-2543,2	-2715,1	-1408,2
З країнами ЄС-27	711,1	929,6	771,7	1067,6	-1484,0	-3621,9	-7926,6
З іншими країнами	3134,1	4143,2	4659,0	9850,7	5372,5	3452,2	2023,8

Джерело – власні розрахунки авторів на основі табл. 1-4.

Структура зовнішньої торгівлі. Основними статтями українського експорту товарів до країн ЄС-27 в 2007 році згідно даним Держкомстату були чорні метали (25,3%), енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки (10,5%), руди, шлаки та зола (5,3%), деревина та вироби з неї (4,4%), вироби з чорних металів (3,9%), одяг текстильний (3,9%). На ці групи, що представляють галузі з низьким та середнім рівнем технологій припадає 53,3% експорту України до країн ЄС-27, а частка продукції машинобудування (групи 84-92 згідно УКТЗЕД) становить лише 12,2%. У той же час, продукція машинобудування є основою експорту України до країн ЄС, де її частка становить 35,3%. Обсяг експорту продукції машинобудування до країн ЄС у 2007 році склав 65,1% від загального обсягу експорту цієї продукції до країн світу (у 2005 році відповідно – 48,2%) [4; 10].

У товарному імпорті з країн ЄС-27 в 2007 році переважало механічне обладнання (19,4%), наземні транспортні засоби, крім залізничних (15,1%), електричні машини та устаткування (8,9%), полімерні матеріали, пластмаси (6,8%), фармацевтична продукція (6,2%), папір та картон (4,1%). Основну частину імпорту України з країн ЄС складають енергоносії (48,2%) та продукція машинобудування (19,3%) [10].

Таким чином, торгівля України з країнами ЄС-27 є нееквівалентною через переважання у вітчизняному експорті напівфабрикатів та товарів з низьким ступенем обробки, а у імпорті – товарів з високим ступенем обробки (у першу чергу продукція машинобудування – 47,6%). Торгівля з країнами ЄС є більш збалансованою за товарною структурою. Протягом останніх років взаємна торгівля продукцією машинобудування між Україною та країнами ЄС має тенденцію до збільшення, до того ж сальдо цієї торгівлі для України є позитивним (1688,8 млн дол. США у 2007 році) [10]. Важливо й те, що виробнича кооперація між українськими підприємствами та їхніми партнерами з країн ЄС-27 носить поверхневий міжгалузевий характер, у той час як з партнерами з країн ЄС переважно внутрішньогалузева. Це у першу чергу стосується авіакосмічної галузі – єдиної в Україні наукомісткої, що є конкурентноздатною на світовому ринку. Практично всі проекти у цій сфері виконуються спільно з російськими

підприємствами – виробництво літаків "Ан-70", "Ан-140", "Ан-148" та запуск ракетноносіїв українського виробництва з морської платформи "Sea Launch" та космодрому Байконур.

Аналізуючи зовнішню торгівлю України послугами, важливо враховувати, що значна частина експорту (67,9% в 2007 році) пов'язана з використанням транзитного потенціалу, у чому першочергову роль відіграють країни ЄС, особливо – Російська Федерація. З експортованих Україною в 2007 році транспортних послуг 2411,6 млн дол. США (або 39,5%) склала платня за транзит енергоносіїв трубопровідним транспортом. Основна частина цієї суми традиційно припадає на транзит газу, друга за величиною стаття – транзит нафти [10].

Ефективна реалізація транзитного потенціалу України можлива лише за участі держави у формуванні єдиного євразійського транспортного простору шляхом розвитку міжнародних транспортних коридорів (МТК). Україну з країнами ЄС поєднують МТК №3, №5 та №7, а МТК №9 – ще й з країнами ЄС. Територією України також пролягають 4 коридори Організації співробітництва залізниць, маршрут проекту TRACECA та найкоротший шлях з балтійських до чорноморських портів [6, с. 64-66].

Взаємне інвестування. Розгляд динаміки припливу прямих іноземних інвестицій до України дозволяє простежити поступове збільшення вкладень у абсолютному вираженні як з Росії (інвестиції з Білорусі та Казахстану мають несуттєві обсяги та не публікуються Держкомстатом на офіційному веб-сайті), так і з країн Євросоюзу (див. табл. 6).

Таблиця 6

Прямі іноземні інвестиції в Україну, на 01.01 кожного року

	2004	2005	2006	2007	2008
Всього (млн дол. США)	6794,4	9047,0	16890,0	21186,0	29489,4
З Росії (млн дол. США)	377,6	457,5	799,7	980,8	1462,2
Частка Росії (%)	5,6	5,1	4,7	4,6	5,0
З країн ЄС-27 (млн дол. США)	3805,3*	4946,3*	11746,3*	16254,6	22944,5
Частка країн ЄС-27 (%)	56,0*	54,7*	69,5*	76,7	77,8

* Дані наведено по ЄС-25

Джерело – власні розрахунки авторів на основі даних [10].

До обсягу інвестицій з країн ЄС-27 входять ті, що надійшли з Кіпру – колишньої офшорної зони, через яку проходять значні обсяги російського, а також українського капіталу. Якщо з обсягу інвестицій, що надійшли з країн ЄС-27 виключити інвестиції Кіпру, то частка ЄС скоротиться до 57,7% станом на 01.01.2008 року Сукупна частка інвестицій, що надійшли з Кіпру, а також з Віргінських Британських островів (так само офшорної зони) складає відповідно 23,7% – більшою частиною це інвестиції саме російського походження. Це підтверджується і заявами експертів, які стверджують, що останніми роками до 55%

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

іноземних інвестицій в економіку України (залежно від галузі) сформувалося на основі саме російського капіталу, що надійшов із третіх країн. З урахуванням цієї обставини загальний обсяг інвестицій російського походження може становити близько 30% від загального обсягу іноземних інвестицій в Україну [1; 5, с. 21].

На основі розгляду динаміки надходження прямих інвестицій з України до економік країн світу вдається чітко простежити поступове збільшення обсягу інвестицій в абсолютному вираженні як до Росії, яка тривалий час залишалась найбільшим імпортером українських інвестицій, так і до країн Євросоюзу (див. табл. 7).

Таблиця 7

Прямі інвестиції з України в економіку країн світу, на 01.01 кожного року

	2004	2005	2006	2007	2008
Всього (млн дол. США)	166,0	198,6	219,5	221,5	6196,1
До Росії (млн дол. США)	86,7	94,6	102,5	93,2	148,6
Частка Росії (%)	52,2	47,6	46,7	42,1	2,4
До країн ЄС-27 (млн дол. США)	21,3*	44,2*	59,6*	74,8	5926,4
Частка країн ЄС-27 (%)	12,8*	22,3*	27,2*	33,8	95,6

* Дані наведено по ЄС-25

Джерело – власні розрахунки авторів на основі даних [10].

Слід зауважити, що у другому півріччі 2007 року відбулося стрімке збільшення інвестицій з України до Кіпру – з 10,4 млн дол. США станом на 01.07.2007 року до 5825,5 млн дол. США станом на 01.01.2008 року. Це пов'язано з передачею акцій українських підприємств, що належать компанії SCM до її кіпрських філій, але такі операції лише формально відносяться до прямого інвестування. Якщо не враховувати цих обсягів, то найбільшим реципієнтом українських інвестицій залишається Російська Федерація (148,6 млн дол. США станом на 01.01.2008 року), на другому місці – Латвія (відповідно 30,7 млн дол. США), на третьому – Польща (30,1 млн дол. США) [9; 10].

Висновки. Підбиваючи загальний підсумок, слід зазначити, що торгівля України з країнами ЄП динамічно розвивається, перш за все, за рахунок експорту, у той час як торгівля з країнами ЄС-27 – за рахунок імпорту. Товарообіг з країнами ЄП за обсягами не поступається торгівлі з країнами ЄС-27, але має більш "шляхетну" структуру та базується в значній мірі на внутрігалузевій кооперації, отже реальна інтеграція з партнерами по ЄП знаходиться на більш високому рівні. Частка торгівлі послугами з країнами ЄС-27 перевищує аналогічний показник країн ЄП, проте експорт послуг до ЄП базується на використанні транзитного потенціалу України, таким чином, має великі перспективи.

В інвестиційній сфері Російська Федерація протягом останніх років залишається найбільшим партнером України, незважаючи на стабільне зростання частки країн ЄС-27.

Від кооперації з країнами ЄП та, передусім, з Росією залежить збереження в Україні наукомістких галузей, у той час як науково-технічне співробітництво з країнами ЄС обмежується переважно "витоком мозків" з України. Також і продукція обробної промисловості України, у тому числі з високим ступенем переробки, користується порівняно високим попитом на території Росії та країн СНД (особливо – ЄП).

Таким чином, можна зробити висновок щодо доцільності пошуку таких форм економічного співробітництва України з країнами ЄС-27 та ЄП, які дозволяли би динамічно розвивати зв'язки у обох інтеграційних напрямках.

Перелік літератури

1. Жуков С., Резникова О. Экономические взаимосвязи на постсоветском пространстве // Вопросы экономики. – 2007. – №8. – С. 93-103.
2. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2002 році: стат. зб. у 3 т. / Держкомстат України. – К., 2003. – Т. 1. – 139 с.
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2004 році: стат. зб. у 3 т. / Держкомстат України. – К., 2005. – Т. 1. – 155 с.
4. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2006 році: стат. зб. у 3 т. / Держкомстат України. – К., 2007. – Т. 1. – 172 с.
5. Копылов О. К вопросу об инвестиционном сотрудничестве Украины и Российской Федерации // Экономист. – 2003. – №8. – С. 20-22.
6. Прейгер Д. Формирование ЕЕАТП: место и роль Украины // Экономика Украины. – 2006. – №3. – С. 64-74.
7. Статистичний щорічник України за 2003 рік / Держкомстат України. – К.: Консультант, 2004. – 632 с.
8. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Держкомстат України. – К.: Консультант, 2005. – 592 с.
9. Глухов Ю. Донецкие прячут свои капиталы на Кипре: от кого? / Інформаційна агенція УНІАН, 2008. – <http://www.unian.net/rus/news/news-237588.html>.
10. Офіційний веб-сайт Держкомстату України. – www.ukrstat.gov.ua.

Поступила в редакцію 30.05.2008 г.

Твердохлебов Н.И., Арсененко А.Ю. Сравнительный анализ состояния реальной экономической интеграции Украины со странами Единого экономического пространства и Европейского Союза // Ученые записки ТНУ. Серия: Экономика, 2008 – Т. 21 (60). – № 1. – С. 270-277.

Проанализированы динамика и структура торговли товарами и услугами, рассмотрена динамика объемов взаимных прямых иностранных инвестиций Украины и стран ЕЭП и ЕС. Сделан вывод о целесообразности поиска таких форм экономического сотрудничества Украины со странами ЕЭП и ЕС, которые позволяли бы динамично развивать связи в обоих интеграционных направлениях.

Ключевые слова: международная экономическая интеграция, Единое экономическое пространство, Европейский Союз.

Tverdohlebov N.I., Arsenenko A.Y. Condition of Ukraine real economic integration with countries of Common Economic Space and European Union: comparative analysis // Uchenye zapiski TNU. Series: Economy, 2008. – Vol. 21 (60). # 1. – P. 270-277.

Dynamics and structure of trade goods and services and dynamics of mutual direct foreign investments of Ukraine and countries of CES and EU are analyzed. Conclusion are made about expediency of search such

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ РЕАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄДИНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

forms of economic co-operation Ukraine with countries CES and EU which allows connections dynamically develop in both integration directions.

Key-words: international economic integration, Common Economic Space, European Union.